א"ר חסדא א"ר יוחנן הללויה וכסיה וידידיה אחת הן רב אמר כסיה ומרחביה אחת הן [א]רבה אמר מרחביה בלבד איבעיא להו מרחב יה לרב חסדא מאי תיקו איבעיא להו ידידיה לרב מאי ת"ש דאמר רב [ב]ידידיה נחלק לשנים לפיכך ידיד חול יה קודש איבעיא להו הללויה לרב מאי ת"ש דאמר רב חזינא תילי דבי חביבא דכתיב בהו הללו בחד גיסא ויה בחד גיסא ופליגא דריב"ל דאמר ריב"ל מאי הללויה הללוהו בהלולים הרבה ופליגא דידיה אדידיה דאמר ריב"ל בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהלים בניצוח בנגון במשכיל במזמור בשיר באשרי בתהלה בתפלה בהודאה בהללויה גדול מכולן הללויה שכולל שם ושבח בבת אחת אמר רב יהודה אמר שמואל שיר שבתורה משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים והלל זה מי אמרו נביאים שביניהן תקנו להן לישראל שיהו אומרין אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן תניא היה ר"מ אומר כל תושבחות האמורות בספר תהלים כלן דוד אמרן שנאמר [1]כלו תפלות דוד בן ישי אל תיקרי כלו אלא כל אלו הלל זה מי אמרו רבי יוסי אומר אלעזר בני אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים וחלוקין עליו חביריו לומר שדוד אמרו ונראין דבריו מדבריהן [י]אפשר ישראל שחטו את פסחיהן ונטלו לולביהן ולא אמרו שירה ד"א פסלו של מיכה עומד בבכי וישראל אומרים את ההלל: ת"ר כל שירות ותושבחות שאמר דוד בספר תהלים ר"א אומר כנגד עצמו אמרן רבי יהושע אומר כנגד ציבור אמרן וחכ"א יש מהן כנגד ציבור ויש מהן כנגד עצמו האמורות בלשון יחיד כנגד עצמו האמורות בלשון רבים כנגד ציבור ניצוח וניגון לעתיד לבא משכיל על ידי תורגמן לדוד מזמור מלמד ששרתה עליו שכינה ואחר כך אמר שירה מזמור לדוד מלמד שאמר שירה ואחר כך שרתה עליו שכינה [ג]ללמדך שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה שנאמר [2]ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' אמר רב יהודה אמר רב וכן לדבר הלכה אמר רב נחמן וכן לחלום טוב איני [ד]והאמר רב גידל אמר רב כל ת"ח היושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר תכוינה שנאמר [3]שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר [ה]אל תקרי שושנים אלא ששונים אל תקרי מור עובר אלא מר עבר לא קשיא הא ברבה הא בתלמידא ואי בעית אימא הא והא ברבה ולא קשיא הא מקמי דפתח והא לבתר דפתח כי הא דרבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחו רבנן ולבסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא ת"ר הלל זה מי אמרו ר"א אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים הם אמרו [4]לא לנו ה' לא לנו משיבה רוח הקודש ואמרה להן [5]למעני למעני אעשה רבי יהודה אומר יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו עליהן מלכי כנען הם אמרו לא לנו ומשיבה וכו' רבי אלעזר המודעי אומר דבורה וברק אמרוהו בשעה שעמד עליהם סיסרא הם אמרו לא לנו ורוח הקודש משיבה ואומרת להם למעני למעני אעשה ר' אלעזר בן עזריה אומר חזקיה וסייעתו אמרוהו בשעה שעמד עליהם סנחריב הם אמרו לא לנו ומשיבה וכו' רבי עקיבא אומר חנניה מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע הם אמרו לא לנו ומשיבה וכו' רבי יוסי הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע הם אמרו לא לנו ומשיבה וכו' וחכמים אומרים נביאים שביניהן תיקנו להם לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהם לישראל ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן: אמר רב חסדא הללויה סוף פירקא רבה בר רב הונא אמר הללויה ריש פירקא אמר רב חסדא חזינא להו לתילי דבי רב חנין בר רב דכתיב בהו הללויה באמצע פירקא אלמא מספקא ליה אמר רב חנין בר רבא הכל מודים [6]בתהלת ה' ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד (הללויה) הללויה דבתריה ריש פירקא [7]רשע יראה וכעס שניו יחרק ונמס תאות רשעים תאבד הללויה דבתריה ריש פירקא [8]ושעומדים בבית ה' הללויה דבתריה ריש פירקא קראי מוסיפין אף את אלו [9]מנחל בדרך ישתה על כן ירים ראש הללויה דבתריה ריש פירקא [10]ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם הללויה דבתריה ריש פירקא נימא כתנאי [ו]עד היכן הוא אומר בית שמאי אומרים עד [11]אם הבנים שמחה ובית הלל אומרים [ט]עד [12]חלמיש למעינו מים ותניא אידך עד היכן הוא אומר בית שמאי אומרים עד [13]בצאת ישראל ממצרים ובית הלל אומרים עד [14]לא לנו ה' לא לנו

מאי

אחת היא. כלומר תיבה אחת היא ואין התיבה נחלקת לשנים: **הללו בחד גיסא.** בסוף שיטה ויה בתחלת שיטה האחרת: **שיר שבתורה.** אז ישיר משה (שמות טו): **ועל כל צרה שלא תבא עליהם.** לישנא מעליא הוא דנקט כלומר שאם חס ושלום תבוא צרה עליהן ויושעו ממנה אומרים אותו על גאולתן כגון חנוכה: **כל תפלות.** כל מזמורים הפותחים בתפלה כגון תפלה לעני כי יעטוף (תהלים קב): **אפשר ישראל שוחטין את פסחיהן.** מיציאת מצרים ועד דוד ולא אמרו עליו הלל: **ד"א פסלו של מיכה עומד.** בימי דוד בבכי באותו מקום וישראל אומרים הלל שכתוב בו (תהלים קטו) כמוהם יהיו עושיהם וגו' אלא ודאי על הים נאמר תחלה ושוב לא פסק: **ניצוח וניגון לעתיד לבא.** כל מקום שנאמר למנצח בנגינות מלעתיד הוא מדבר: **ע"י מתורגמן.** הוא אומר ואחר מפרש: **יהושע וכל ישראל אמרוהו.** כלומר אף יהושע וכל ישראל אמרוהו: **הללויה.** כולהו דבספר תהלים: **קראי מוסיפין.** בעלי מקרא מוסיפין אף אלו:

קסבר

רשב"ם

לדוד מזמור. משמע תחלה היה לדוד רוח הקודש ואח"כ מזמור: **מזמור לדוד.** משמע מתוך המזמור באה שכינה לדוד: **ללמד מכאן כו'.** מכאן אתה למד וגם מפסוק אחר מוכיח שנאמר ועתה קחו לי מנגן וגו': **שמחה של מצוה.** כי הך דקחו לי מנגן שהיה מתכוין שתשרה עליו שכינה: **וכן לחלום.** אם הולך לישן מתוך שמחה רואה חלום טוב: **הא ברבה.** צריך ללמוד מתוך דבר שמחה: **שעמדו על הים.** לאחר שעברו כדכתיב (תהלים קיד) הים ראה וינוס והתפללו לא לנו (שם קטו) פן יעבור פרעה וחילו אחריהם: **יהושע וכל ישראל אמרוהו.** כלומר אף ישראל ויהושע אמרוהו כן פירש רבינו. ולא נהירא לי שאם כן כולן אתה צריך לפרש כן ואם כן מאי בינייהו ובין חכמים שאומרים נביאים שביניהן אמרוהו וכו' ואתי למימר דכל הני דאמרן לעיל אמרוהו על גרמן שהרי תקנוהו נביאים לכך אלא כל אחד מן התנאים הכי קים ליה מרביה: **הללויה ריש פירקא.** כולהו הנך דספר תהלים שאין בו כי אם אחד לבדו בין פרק לפרק. אבל מקום שיש שני פעמים הללויה בין פרק לפרק לא פליגי רב חסדא ורבה בר רב הונא דחד מלעיל וחד מלרע: **קראי מוסיפין.** בעלי מקרא מוסיפין אף אלו:

ה"ג שעומדים בבית ה' בחצרות בית אלהינו הללויה דבתריה ריש פירקא. ולא גרסינן העומדים בבית ה' בלילות דאם כן ה"ל למינקט יברכך ה' מציון שזהו פסוק למעלה מהללויה ולא ה"ל למינקט שלשה פסוקים למעלה לכך נראה דגרסינן כדפרישית ולפי זה אנו צריכין לומר בו הללויה הללו את שם ה' הללו עבדי ה' שעומדים בבית ה' וגו' שלמעלה מזה אינו תחלת המזמור דלא יתכן שיהיה המזמור שני פסוקים *ועוד דאמרי' [י]במדרש קמ"ז מזמורים יש בספר תהלים כנגד שנות יעקב אלא הוא סופו של שיר המעלות הנה ברכו וגו' ואתי שפיר דקאמרינן לקמן רב אחא בר יעקב דמתחיל הלל הגדול מכי יעקב בחר לו יה דהוי תחלת המזמור דבע"א לא יתכן שהיה מתחיל הלל מאמצע המזמור:

למען

עין משפט נר מצוה

א [טוש"ע או"ח סי' קמט סעי' לג]:
צו ב מיי' פ"ז מהלכות יסודי התורה הל' ד:
צז ג מיי' פ"ח מהלכות מגלה הל' ה סמג עשין מא טור או"ח סי' תעג:

◆

גליון הש"ס

תוס' ד"ה שעומדים וכו' ועוד דאמרינן במדרש. וכ"ה במס' סופרים פט"ז הלכה י"א ובירושלמי פט"ז דשבת ה"א:

◆

רבינו חננאל

ענין דהללויה כסיה ידידיה דבור אחד הוא. ת"ש ידידיה נחלק לשנים לפיכך ידיד חול יה קדש. אמר ר' יהושע בן לוי בעשרה דברים נאמר ספר תלים. בנצוח בניגון במשכיל במזמור בשיר באשרי בתפלה בתהלה בהודאה בהלל. גדול שבכלן הללויה שכולל שם ושבח בבת אחת. ת"ר שיר שבתורה משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים. הלל זה, הללויה הללו עבדי ה'. נביאים תקנוהו שיהו אומרין על כל פרק ועל כל צרה שנגאלין ממנה וכו'. ר"מ אומר כל שירות שבתילים דוד אמרן כו' עד וכי פסל מיכה עומד בבכי וישראל אומרין שירה ופשוטה היא. תניא כל שיר האמור בתלים בלשון יחיד דוד אמרו בפני עצמו, וכל האמור בלשון רבים כנגד צבור אמרו. וכל האמור בנצוח בניגון, לעתיד לבוא. וכל האמור במשכיל על ידי תורגמן אמרו. וכל האמור לדוד מזמור, שרתה שכינה עליו ואחר כך מזמור. וכל האמור מזמור לדוד, אמר שירה ואח"כ שרתה עליו שכינה, ללמדך שאין השכינה שורה לא מתוך עצבות וכו' עד אלא מתוך שמחה שנא' ועתה קחו לי מגנן וכו'. וכן להלכה וכן (ליום) [לחלום] טוב. ואסיקנא כי הא דרבא מקמי דלפתח בשמעתא הוה אמר מילתא דבדיחותא קמי רבנן לבדוחי לביהו. והדר הוה יתיב באימתא ופתח בשמעתא, וכל שכן תלמיד דלא ליתיב אלא באימתא. ת"ר רבי אליעזר אומר הלל זה משה וישראל אמרוהו בשעה שעמד עליהם פרעה אמרו הן לא לנו, משיבה רוח הקדש למעני למעני אעשה. ר' יהושע אומר יהושע וישראל אמרוהו וכו'. ר' אלעזר המודעי אומר דבורה וברק אמרוהו כו'. ר' אלעזר בן עזריה אומר חנניה מישאל ועזריה אמרוהו כו'. ר' יוסי הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוהו. וחכמים אומרים נביאים שביניהם תקנוהו שיהו אומרין אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שתבוא עליהן ולכשנגאלין אומרין אותו על גאולתן.

מתני' עד היכן אומר ב"ה אומר עד חלמיש למעינו מים והלכה כב"ה.

מסורת הש"ס

א) [גירסת רש"ל ותוי"ט פ"ד מ"ה דמסכת סוכה רבא ע"ש], ב) לעיל לה., ג) שבת ל: ע"ש [ברכות לא.], ד) שבת ל:, ה) שבת דף פח: [ודף ל:], ו) [לעיל קטו:], ז) [שמות טו], ח) [תהלים קטו], ט) בס"ל נוסף: אמר, י) [ובמס' סופרים פרק טז הלכה יא].

◆

תורה אור השלם

1. כָּלּוּ תְפִלּוֹת דָּוִד בֶּן יִשָׁי: תהלים עב כ
2. וְעַתָּה קְחוּ לִי מְנַגֵּן וְהָיָה כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן וַתְּהִי עָלָיו יַד יְיָ: מלכים ב ג טו
3. לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר: שיר השירים ה יג
4. לֹא לָנוּ יְיָ לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ: תהלים קטו א
5. לְמַעֲנִי לְמַעֲנִי אֶעֱשֶׂה כִּי אֵיךְ יֵחָל וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא אֶתֵּן: ישעיהו מח יא
6. תְּהִלַּת יְיָ יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: תהלים קמה כא
7. רָשָׁע יִרְאֶה וְכָעָס שִׁנָּיו יַחֲרֹק וְנָמָס תַּאֲוַת רְשָׁעִים תֹּאבֵד: תהלים קיב י
8. שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ: תהלים קלה ב
9. מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ: תהלים קי ז
10. רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת יְיָ שֵׂכֶל טוֹב לְכָל עֹשֵׂיהֶם תְּהִלָּתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד: תהלים קיא י
11. מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּ יָהּ: תהלים קיג ט
12. הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם: תהלים קיד ח
13. בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: תהלים קיד א
14. לֹא לָנוּ יְיָ לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ: תהלים קטו א

◆

מוסף רש"י

אפשר ישראל שחטו את פסחיהן ונטלו את לולביהן ולא אמרו שירה. דכיון דדבר מצוה הוא טעון הלל (לעיל צה:). **ולא מתוך שחוק.** שחוק ממש, שאין דעת שוחק מיושבת עליו, ואפילו אינו של לצון מכל מקום אין בו ישוב (שבת ל:). **ולא מתוך קלות ראש.** לצון (שם). **שמחה של מצוה.** כגון הכנסת כלה (שם). **קחו לי מנגן.** מצוה היא להשרות עליו שכינה (שם). **וכן לדבר הלכה.** צריך לפתוח במילי דבדיחותא ברישא (שם). **וכן לחלום טוב.** אם בא לישן מתוך שמחה מראין לו חלום טוב (שם). **נוטפות מר.** מרירות מחמת אימה (שם). **ובדחו רבנן.** נפתח לבם מחמת השמחה (שם).